

NIMISÖNALISE TÄIENDIGA VABADE SÖNAÜHENDITE TÖLKIMISEST INGLISE KEELEST EESTI KEELEDE

(J. Galsworthy teoste eestinduste põhjal)

U. Lehtsalu

Inglise keele kateeder

Erinevused sõnade seostamisvõimaluste vahel erinevates keeltes tekitavad raskusi tõlkepraktikas ja äratavad huvi tõlketeooria seisukohalt. Seosed, mis on normaalsed ühes keeles, ei ole võimalikud või on ebaloomulikud teises keeles.

Vabade sõnaühendite tõlkimine sõltub nii komponentide tähendustest, komponentidevahelisest seosest kui ka sõnaühendi konstruktsioonist.

Kui võrrelda inglise ja eesti keeles esinevate atributiivsete vabade sõnaühendite semantilis-struktuurilisi iseärasusi, torkab eelkõige silma, et tähenduslikud seosed sõnaühendi liikmete vahel võivad inglise keeles olla mitmekesisemad kui eesti keeles.¹ Tõlkimise raskused tuleb siin sageli ületada leksikaalsete asenduste või grammatiliste ümberkorralduste abil.²

Vabade sõnaühendite hulgas on kaasaegses inglise keeles oluline koht nimisõnalise täiendiga sõnaühenditel.

Eestäiendina võib nimisõna inglise keeles esineda kas üldkäändes või omastavas käändes, tagatäiendina koos eessõnaga (väljaarvatud kiillisandi puhul, kus nimisõnaline täiend järgneb vahetult põhisõnale).

Kui nimisõnalist täiendit kasutatakse stiilivõttena — epiteedina, on vastaval sõnaühendil rida semantilis-struktuurilisi iseärasusi, mis raskendab nende tõlkimist.

Käesolevas artiklis, mis on osa ilukirjandusliku tõlke prob-

---

¹ Samasugune erinevus kehtib ka inglise ja vene keele vastavate sõnaühendite vahel. (Vrd. В. И. Комиссаров, Я. И. Рецкер, В. И. Тарков, Пособие по переводу с английского языка на русский, Москва 1960, lk. 40.)

² Vrd. näit. А. В. Федоров, Введение в теорию перевода, Москва 1958, lk. 176.

leeme käsitlevast uurimusest, püüame vastava materjali esialgse läbitöötamise põhjal esitada peamised nimisõnalise täiendiga sõnaühendite tõlkimisvõimalused inglise keelest eesti keelde. Näitematerjalina on kasutatud J. Galsworthy teoseid koos nende eestindustega. Nimetatud autori keeles on maksimaalselt kasutatud kaasaegses inglise keeles peituvaid väljendusvõimalusi, mis pakuvad sobivat materjali tõlketeoreetilisteks üldistusteks tehtavaks analüüsiks.

Järgnevas lühiülevaates vaadeldakse sõnaühendite tõlkimist, mille laiendiks on nimisõnaline eestäiend ja tagatäiend. Lõpuks käsitletakse veel epiteedina kasutatava nimisõnalise täiendiga sõnaühendite tõlkimist.

Artikli eesmärk on nimisõnalise täiendiga vabade sõnaühendite põhiliste tõlkimisvõimaluste süstemaatiline esitus.

Vaatleme esmalt nimisõnalise eestäiendiga sõnaühendite tõlkimist. Üheks kaasaegse inglise keele iseloomulikuks jooneks on üldkäändes oleva nimisõna kasutamine eestäiendina. Nimisõnade atributiivset kasutamist soodustab ühelt poolt omadussõna fleksioonide puudumine, teiselt poolt aga kaasaegses inglise keeles esinev tendents kasutada atributiivses funktsioonis esinevate omadussõnade asemel parataktilist sõnade kõrvutamist, mille abil keel saavutab suurema vabaduse ja diferentseerimisvõime.³ Kuna eesti keeles vastav konstruktsioon puudub, tuleb nimisõnalise eestäiendiga sõnaühendite tõlkimisel eesti keelde teha kas leksikaalseid või struktuurilisi asendusi.⁴

Semantilised seosed atributiivsete sõnaühendite komponentide vahel võivad olla väga mitmesugused ja sõltuvad suurel määral atributiivses funktsioonis esineva nimisõna tähendusest.⁵ Käesolevas töös jaotatakse sõnaühendi komponentide vahelised semantilised seosed kvalitatiivseteks, adverbiaalseteks ja sihisuheteks.

Nimisõnalise eestäiendiga sõnaühendid võivad olla leksikaalselt mitmetähenduslikud ja nende tõlkimisel tuleb arvestada konteksti, et mitte moonutada autori mõtet.

Nimisõnalise eestäiendiga vabade sõnaühendite tõlkimiseks eesti keelde on järgmised peamised võimalused:

1. Nimisõnaline täiend võib asendada liitsõna esimese komponendiga. Kvalitatiivsete seoste puhul inglise keele sõnaühendi komponentide vahel on eestikeelse liitsõna esimene koostisosa tavaliselt omastavas käändes: *a Sunday caller* (L 113) = *püha-*

³ Ph. Aronstein, *Englische Wortkunde*, Leipzig, Berlin 1925, lk. 35.

⁴ Leksikaalsete või grammatiliste asenduste iseloom sõltub vastava tõlkekeele spetsiifikast. Vrd. näit. atributiivse eestäiendiga sõnaühendite tõlkimisviiside analüüsi inglise keelest vene keelde teoses: В. Н. Комиссаров, Я. И. Рецкер, В. И. Тарков, *op. cit.*, lk. 45—48.

⁵ E. Kruisinga, *A Handbook of Present-Day English. Part II. English Accidence and Syntax 3*, Groningen 1932, lk. 139.

päevakülaline (78);⁶ *stock-fish faces* (L 261) = *tursanägusid* (211); *General Meeting look* (MP 179) = *peakoosoleku ilmet* (158). Adverbiaalsete seoste puhul võib liitsõna esimene komponent olla ka teistes käänetes vastavalt seosele inglise keele sõnaühendi komponentide vahel: *for those country jaunts* (MP 293) = *nendeks maalesõitudeks* (260).

2. Üldkäändes olev nimisõnaline täiend võib sihisuhete puhul sõnaühendi komponentide vahel asenduda tõlkes nimisõnalise täiendiga omastavas käändes: *the juncture of two Forsyte fortunes had a kind of conservative charm* (L 269) — *kahe Forsyte'i varanduse ühendamise mõttes oli mingit alahoidlikku veetlust* (217); *the carriage class* (MP 193) = *sõidukiomanikkude klass* (170)⁷. Teistes käänetes võib nimisõnaline täiend eesti keeles esineda adverbaalsete seoste puhul inglise keele sõnaühendi komponentide vahel: *from a river picnic* (L 274) = *lõbusõidult jõele* (222); *a postcard reproduction* (L 145) = *pildi reproduktsioon postkaardil* (108).

3. Nimisõnaline täiend võib asenduda tõlkes omadussõnalise täiendiga, mis moodustatakse omadussõna tuletuslõpu lisamise teel vastavale nimisõnale. See on tõlkimisviis, mis on kasutatav kvalitatiivsete seoste puhul inglise keele sõnaühendi komponentide vahel: *the peculiar Forsyte built of his face* (Ch 75) = *ta omapärane forsaitlik...nägu* (14); *she would want Society prestige* (P 152) = *ta vajas...seltskondlikku seisukohta* (158); *vagabond refinement* (IPh 227) = *vagabundlik osavus* (172).

4. Nimisõnalist täiendit asendavaks omadussõnaliseks täiendiks võib olla ka liitsõna. Viimase esimeseks komponendiks on tavaliselt vastav nimisõna, teiseks aga omadussõna, mis väljendab seost inglise keele sõnaühendi komponentide vahel. Seda tõlkimisviisi on samuti võimalik kasutada kvalitatiivsete seoste puhul põhisõna ja täiendi vahel: *over her... chestnut hair* (L 309) = *ta... kastanpruunidel juustel* (253); *hazel eyes* (L 309) = *pähkelpruune silmi* (253); *the river country* (L 155) = *jõeäärne maastik* (177); *lavender kid gloves* (L 244) = *lavendlivärvi kitsenahksed kindad* (195).

5. Nimisõnaline täiend võib aga kvalitatiivsete suhete puhul asenduda ka sellise omadussõnalise täiendiga, mis ei ole temast tuletatud ja mis ei sisalda vastavat nimisõna ka oma koostisosana, vaid annab ainult edasi nimisõnalise täiendi ligikaudse tähenduse antud sõnaühendi raamides: *monster sphinx* (MP 317) = *tohtu sfinks* (281); *gravel soil* (MP 78) = *sõmer pinnas*

⁶ Näidete allikad koos lühenditega vt. lk. 42.

⁷ Omastavas käändes esineva nimisõnalise eestitäiendiga sõnaühendeid, mis sihisuhete puhul ka inglise keeles ülekaalus on, käesolevas artiklis ei vaadelda, kuna tõlkimise seisukohalt konstruktsioonide vastavuse tõttu inglise ja eesti keeles siin erilist probleemi ei teki.

(69); *on a cushion footstool* (L 289) = *madalale istmele* (235). Kahe nimisõnalise täiendi puhul võib üks neist tõlkes muutuda teise määrsõnaliseks laiendiks: *mushroom and silver coat* (MP 154) = *höbedaselt mustjat kuube* (137). Sellises tõlkimisviisis läheb aga kaduma inglise keele piltlik väljendusviis.

6. Tõlkepraktikas esineb arvukalt juhte, kus ei ole võimalik kasutada ühtki eespool nimetatud tõlkimisviisidest. Inglise keeles on palju nimisõnalisi täiendeid, millele ei ole võimalik leida vastavat nimisõnalist ega omadussõnalist täiendit eesti keeles. Võimalused sõnaühendi tõlkimiseks liitsõna abil on veelgi enam piiratud. Sellistel juhtudel võib sõnaühendit eesti keelde tõlkida täiendi laiendamise abil. Siin avalduvad ilmekalt inglise ja eesti keele struktuurilised erinevused — inglise keele suhteliselt lakoonilisem väljendusviis võrreldes eesti keelega. Nii jääb inglise keeles semantiline seos täiendi ja põhisõna vahel väljendamata, eesti keeles tuleb see aga sõnades fikseerida.

Täiendi laiendamist kasutatakse mitmesuguste kvalitatiivsete seoste puhul inglise keele sõnaühendi komponentide vahel: *baize door* (MP 303) = *kaleviga löödud ust* (269); *in a red satin chair* (MP 199) = *punase siidiga kaetud tugitoolis* (175); *Louis Quinze drawing-room* (Ch 92) = *Louis XV stiilis sisustatud salongi* (30); *exasperation velvetiness* (MP 171) = *meeleheitele viivat sametpehmust* (151); *in quiet City moments* (MP 261) = *rahulikel Citys viibimise hetkil* (230); *by the coppice gate* (Ch 179) = *läbi metsatuka juures oleva värava* (259).

7. Eesti keelele omase väljendusviisi huvides on mõnikord tõlkimisel vajalik vahetada täiend ja põhisõna, kusjuures viimane võib muutuda kas omadussõnaliseks või määrsõnaliseks täiendiks, põhisõnas toimuvad aga muudatused vastavalt uue sõnaühendi nõuetele: *tobacco maniac* (IPh 234) = *kirglik suitsetaja* (178).

8. Esineb aga ka juhte, eriti metafoorsete täiendite puhul, kus inglise keele sõnaühendit ei saa tõlkida ei sõnaühendi ega liitsõnaga ning selle tähendus antakse edasi sõnastust ja kogu lause konstruktsiooni muutes: *it's not likely to be a week-end business* (Ch 273) = *nad ei näi ajaviiteks mänglevat* (191); *it was shilling day* (MP 192) = *oli «kallis» päev, sissepääs maksis šillingi* (169). Viimased kaks tõlkimisviisi kehtivad peamiselt kvalitatiivsete suhete puhul põhisõna ja täiendi vahel. Tõlkimise raskused on siin tingitud inglise keelele omasest suhteliselt piltlikumast väljendusviisist võrreldes eesti keelega, milleks nimisõnalised täiendid pakuvad häid võimalusi.

Järgnevalt vaatleme nimisõnalise tagatäiendiga sõnaühendite tõlkimist.

Nagu juba märgitud, esineb nimisõna tagatäiendi funktsioonis (peale kiillisandiliste ühendite) koos eessõnaga. Kõige enam grammatikaliseerunud on eessõna *of*, sellest ka tema laialdased

kasutamisevõimalused erinevate semantiliste suhete väljendami- seks.

Semantilised suhted nimisõnalise tagatäiendi ja põhisõna vahel on niisama mitmekesised ja mõjutavad samuti sõnaühendite tõlkimisviise nagu nimisõnalise eesttäiendi puhulgi.

Nimisõnalise tagatäiendiga sõnaühendite tõlkimiseks eesti keelde on järgmised peamised võimalused:

1. Sõnaühendit võib eesti keelde tõlkida liitnimisõna abil. See tõlkimisvõimalus kehtib nii kvalitatiivsete kui ka adverbiaalsete suhete puhul põhisõna ja täiendi vahel: *that «sense of property»* (MP 254) = *toda «omandimeelt»* (225); *a nice old article of virtue* (IPh 212) = *kena vana kunstiese* (162); *the expression on his face* (L 78) = *ta näoilme* (46). Nagu viimasest näitest nähtub, muutuvad adverbiaalsed seosed liitsõna abil tõlkides kvalitatiivseteks.

Sihisuhete puhul põhisõna ja täiendi vahel toimub liitsõna abil tõlkimisel sõnaühendi komponentide vahetus, kusjuures põhisõna võib muutuda omadussõnaliseks täiendiks: *his mother's subtlety of instinct* (L 145) = *ema peenetundelisust* (108).

2. Nimisõnalise tagatäiendiga sõnaühendit saab eesti keeles edasi anda sõnaühendi abil, milles nimisõnaline täiend võib seista mitmetes käänetes, olenevalt seosest inglise keele sõnaühendi komponentide vahel. Kvalitatiivsete suhete puhul on peamisteks kääneteks kaasaütlev kääne: *a woman of character* (Ch 80) = *tugeva iseloomuga naine* (19); *Jack Cardigan in a dark-blue tie* (L 233) = *tumesinise kaelasidemega Jack Cardigani* (185); seestütlev kääne: *a ... mirror of very old glass* (L 212) = *väga vanast klaasist peegel* (167); *an elaborate group of statuary in Italian marble* (MP 69) = *itaalia marmorist raiutud kujuderühmast* (62); ilmaütlev kääne: *a novel without a plot* (MP 110) = *romaan ilma sündmustikuta* (97); *a young man without fortune* (MP 19) = *varanduseta noormees* (18). Sihisuhete puhul on täiend omastavas käändes: *accustomed ... to the idea of resignation* (L 150) = *harjunud loobumise mõttega* (112); *the smoke from their cigarettes* (L 225) = *nende sigarettide suits* (178).

Kuna adverbiaalsete seoste puhul võib täiendit põhisõnaga liitev eessõna säilitada oma tähendusliku funktsiooni, siis sõltub sel juhul ka eestikeelses tõlkes täiendina esineva nimisõna kääne vastava eessõna tähendusest: *since that one little talk in the billiard-room* (L 275) = *pärast lühikest kõnelust piljarditoas* (223). Nagu juba eespool märgitud, on eesti keeles tendents asendada adverbiaalseid suhteid kvalitatiivsetega. Järgnev näide illustreerib mõlemate suhete kasutamist kõrvuti:

“Oh, but — Prosper”, Winifred interjected comfortably.”   «Oo — aga Prosper», ütles Winifred mõnusasti vahele.
“the girls in the streets   «Tüdrukud tänavail —

— the girls who've been in tüdrukud, kes töötasid sõjap-
munitions, the little flap- moonatehastes, väikesed pöe-
pers in the shops; their plikad; nende kombed on
manners now really quite hit nüüd jalustrabavad.»
you in the eye. (L 234) (186)

3. Nimisõnalise tagatäiendiga sõnaühendit võib kvalitatiivsete suhete puhul eesti keelde tõlkida sõnaühendi abil, milles nimisõnaline täiend on asendatud omadussõnalise täiendiga, vastavale nimisõnale omadussõna tuletuslopu liitmise teel: *a youth of princple* (IPh 37) = *printsipiaalne noormees* (26); *leaves of brownish gold* (L 65) = *pruunikaskuldsed lehed* (35). Sama tõlkimisviisi võib mõnikord kasutada ka adverbiaalsete seoste puhul, neid kvalitatiivseteks muutes: *in this conflict throughout the house* (MP 83) = *selles koduses kokkupõrkes* (74).

4. Täiendi funktsioonis olevat nimisõna võib tõlkes asendada ka sellest tuletamata lihtomadussõnaga: *a man of means* (IPh 46) = *rikka mehe* (32); *a man of property* (MP 302) = *rikas mees* (268); *vitality of fibre* (MP 103) = *seesmine elujõud* (91); *gleam of fixedness* (IPh 105) = *kindel kuma* (78). Seda tõlkimisviisi kasutatakse peamiselt kvalitatiivsete seoste puhul. Sihisuhted muutuvad sel juhul kvalitatiivseteks.

5. Esineb juhte, kuigi harvemini kui nimisõnalise eestäiendi puhul, kus tekib vajadus tõlkes täiendit laiendada: *seeking some way of escaping the effort of realisation* (MP 123) = *püüdes kuidagi pääseda tõeluse tajumisega seotud jõupingutuse eest* (108). Nimetatud tõlkimisviisi kasutatakse peamiselt sihisuhete puhul.

6. Eesti keelele omase väljendusviisi huvides on sageli otsustavkohane tõlkes vahetada täiend ja põhisõna. Selline vajadus võib tekkida sihisuhete puhul sõnaühendi komponentide vahel, kui põhisõnaks on kas abstraktne, kvaliteeti tähistav nimisõna või aine nimetus. Põhisõna ja täiendi vahetamisele kaasneb sihisuhete asendamine kvalitatiivsetega. Sellise vahetuse puhul võib põhisõna asenduda: a) omadussõnalise täiendiga: *for a tumult of reflection* (B 24) = *tormiliseks mõtiskeluks* (32); *through the stiff grey of her coat and the soft cream of her body* (P 158) = *läbi tüdruku jäiga halli kleidi ja maheda piimvalge ihu* (63); *in the twilight of the room* (Ind 21) = *häämaras toas* (341); *from behind the purple of the clouds* (IPh 106) = *violetsete pilvede tagant* (79); *a... steadfastness of chin* (MP 18) = *tugev lõug* (18); b) kesksõnalise täiendiga: *pangs of memory* (L 244) = *piinavaid mälestusi* (195); *the flushy redness of his cheeks* (MP 317) = *ta punetavaid lihavaid põski* (281); *from the caress in her voice* (L 289) = *kallistava hääle... mõjul* (235); *by the cock of their hats* (MP 143) = *viltu pähe lükatud kübarais* (126); *he thought of strange paralysis of life* (Ch 139) =

mõtles ta ... kummaliselt halvatud elule (71); *each brother wore an air of aggravation* (MP 26) = igaüks kolmest vennast vaatas ... ärritatud ilmelt (25); c) nimisõnalise täiendiga: *against the rosewood of the piano* (Ind 22) = roosipuust klaveri taustal (23). Viimane on siiski suhteliselt harva esinev tõlkimisviis.

7. Kuna eeltoodud sõnaühendi komponentide vahetus muudab nii autori mõtet kui ka stiili, siis säilitatakse juhtudel, kus täpse mõttevarjundi edasiandmine on eriti oluline ja eesti keeles vastav abstraktne nimisõna kasutatav, inglise keele sõnaühendi põhisõna ja täiendi vaheline sihisuhe: *the buttoned strictness of his black cut-away coat* (MP 73) = musta visiitkuue kinninööbitud korralikkus (66); *through the grey of the chilly afternoon* (L 296) = läbi jaheda õhtupooliku halluse (242); *the solemnity of the opportunity* (MP 18) = koosviibimise pidulikkust (17); *from habitual proximity to the cigar -case* (MP 44) = alalisest sigaritoosi lähedusest (41); *the perfect glassiness of his eyes* (MP 55) = silmade täiuslikku klaasisust (55); *the full, soft pallor of her neck and shoulders* (MP 59) = ta kaela ja õlgade täidlane, pehme kahvatus (54). Kuna aga eesti keele seisukohalt sellised sõnaühendid pole tüüpilised, siis on soovitatav nende kasutamist võimaluse korral vältida.

8. Tõlkepraktikas esineb arvukaid juhte, kus eesti keele väljendusviisi ei luba kasutada ühtki ülaltoodud tõlkimisviisidest ja sõnaühendi tähendus väljendatakse eesti keeles lause konstruktsiooni muutes. Kui inglise keeles on tendents eelistada nimisõnalist väljendusviisi verbaalsele⁸, mis on kaasagse inglise keele lausestruktuuri iseloomulikuks jooneks, siis võib eesti keeles täheldada vastupidist tendentsi verbaalse sõnastuse kasuks.⁹ Sihisuhete puhul on eesti keelele iseloomustavaks täiendiliste sõnaühendite asendamine määruseliste konstruktsioonidega: *Soames went through a moment of calculating struggle* (Ch 104) = hetkeks võitles Soames iseendaga midagi kaalutledes (41); *the very fervour of her protections warped her judgements* (Ch 205) = ta oli nii innukalt abivalmis, et kaotas otsustusvõime (130).

Sihisuhete puhul on eesti keeles ka tendents inglise keele täiendilisi sõnaühendeid lahutada aluseks ja öeldistäiteks: *in his greenish eyes there was a look of contempt* (MP 110)

⁸ G. O. Curme, *A Grammar of the English Language III*, Boston 1931, lk. 22. Vrd. ka V. Mathesius, *Reč a sloh. Ctení o jazyce a poesii I*, Praha 1942, lk. 11 jj. ja V. Mathesius, *O nominálních tendencích v slovesné predikaci novoanglické*, *Sborník filologický* 4, Praha 1913, lk. 325 jj. Tsiteeritud teose järgi: J. Vachek, *Some less familiar aspects of the analytical trend in English*. *Brno Studies in English*. Volume Three, Praha 1961, lk. 32.

⁹ Vrd. sama erinevuse täheldamist inglise ja tšehhi keelte puhul V. Mathesius eespool nimetatud töödes. Tsiteeritud teose järgi: Josef Vachek, *op. cit.*, lk. 32.

= tema rohekate silmade pilk oli halvustav (97); *the man had that fine solidity of shoulder and of waist* (IPh 43) = mehe õlad ja piht olid tugevad ja jõulised (30).

Eeltoodu põhjal võib öelda, et erinevuste tõttu inglise ja eesti keele struktuurides nõuab vaadeldavate sõnaühendite tõlkimine eesti keeles eksisteerivate väljendusvahendite oskuslikku rakendamist. Kõige mitmekesisemad on tõlkimisviisid kvalitatiivsete suhete puhul sõnaühendi komponentide vahel. Tõlkimisel avaldub eesti keelele omane tendents asendada nii adverbiaalseid kui ka sihisuhteid kvalitatiivsetega.

Tõlkimisel esinevad raskused on osaliselt tingitud ka inglise keelele omasest piltlikust väljendusviisist, mis eriti kujukalt avaldub nimisõnalise täiendiga sõnaühendite puhul.

Järgnevas tabelis on kokku võetud peamised nimisõnalise täiendiga vabade sõnaühendite tõlkimisviisid nende esinemissageduse järgi vastavalt semantilisele suhtele sõnaühendi ja põhisõna vahel. Tõlkimisviiside esinemissagedus on jaotatud järgmiselt: 1) tüüpiline tõlkimisviis, 2) harva esinev tõlkimisviis, 3) vastava tõlkimisviisi sobimatus antud suhte puhul.¹⁰

Lõpuks vaatleme nimisõnalise epiteedi tõlkimist. Nimisõnalise lisandi tõlkimine inglise keelest eesti keelde ei tekita tavaliselt erilisi raskusi. Kui aga lisandit kasutatakse põhisõna iseloomustava omaduse rõhutamiseks stiilivõttena, s. o. epiteedina, ilmneb erinevus leksikaalsete ja struktuuriliste väljendusviiside vahel inglise ja eesti keeles.

Järgnevalt vaatleme põhisõnale eelneva täiendi edasiandmist selle kasutamise puhul epiteedina. Juhte, kus epiteedi funktsioonis oleva nimisõnalise eesttäiendiga sõnaühendit on võimalik tõlkida selle konstruktsiooni muutmata, esineb suhteliselt harva: *that young cub Soames* (MP 38) = *see noor kutsikas Soames* (36); *for that chap Soames* (MP 59) = *sellele tobule Soamesile* (53). Sagedamini antakse epiteedi funktsioonis olevat eesttäiendit edasi nimisõnalise täiendi abil seestütlevas käändes: *the angel clown* (DF 9) = *see inglüst narriku* (8). Enamasti toimub siin aga põhisõna ja epiteedi vahetus: *that buffoon George* (MP 223) = *see George'ist veiderdaja* (197); *about this Buccaneer Johnny* (MP 207) = *tolle «mereröövlist» poisit kohta* (182). Uues põhisõnas võib väljenduda epiteedile omane emotsionaalsus: *to that boy Jon* (L 180) = *sellele Jonist poisikesele* (139). Põhisõna ja epiteedi vahetuse puhul võib põhisõna muutuda ka omadussõnaliseks täiendiks, epiteet muutub aga metafooriks: *other «lame duck» genii* (L 208) = *teised geniaalsed «lastud varesed»* (163).

Mõnikord jäetakse epiteedi funktsioonis esinev eesttäiend hoopis tõlkimata, säilitades ainult selle juurde kuuluv emotsionaalse funktsiooniga laiend: *that fellow Dartie — always that fellow Dartie* (Ch 109) = *too Dartie — ikka ja alati too Dartie*

Suhe täiendi ja põhisõna vahel	Liitsõna		Nimisõnaline täiend omasta- vas käändes		Nimisõna teistes käändetes	
	Eestäiend	Tagatäiend	Eestäiend	Tagatäiend	Eestäiend	Tagatäiend
Kvalita- tiivsed suhted	+	+	—	—	—	+
	<i>stock-fish faces = tursa- nägusid</i>	<i>arcticle of virtue = kunstiese</i>				<i>a young man with- out for- tune = varanduse- ta noor- mees</i>
Adver- biaalsed suhted	×	×	—	—	+	+
	<i>for those country jaunts = nendeks maalesõit- tudeks</i>	<i>the ex- pression on his face = ta näoilme</i>			<i>from a river picnic = lõbu- sõidult jõele</i>	<i>since that one little talk in the bil- liard room = pärast lühikest kõnelust piljardi- toas</i>
Sihi- suhted	—	×	+	+	—	—
		<i>his mother's subtlety of instinct = oma ema peenetunde- lisust</i>	<i>the juncture of two Forsyte for- tunes = kahe For- syte'i varan- duse ühenda- mise</i>	<i>the smoke from their ciga- rettes = nen- de si- garet- tide suits</i>		

¹⁰ Tabelis on tüüpiline tõlkimisviisi fähistatud märgiga +, harva esinev tõlkimisviisi märgiga ×, vastava tõlkimisviisi sobimatus antud suhte puhul märgiga —.

Omadussõnaline täiend		Täiendi laiendamine		Täiendi ja põhisõna vahetamine		Lause konstruktsiooni muutmine	
Eestäiend	Tagatäiend	Eestäiend	Tagatäiend	Eestäiend	Tagatäiend	Eestäiend	Tagatäiend
+	+	+	—	+	—	+	—
<i>Society prestige = seltskondlikku seisukohta</i>	<i>a youth of principle = printsiipaalne noormees</i>	<i>Louis Quinze drawing-room = Louis XV stiilis sisustatud salongi</i>		<i>tobacco maniac = kirglik suitsetaja</i>		<i>it's not likely to be a week-end business = nad ei näi aja viiteks mänglevat</i>	
—	×	—	—	—	—	—	—
	<i>in the conflict throughout the house = selles koduses kokkupõrkes</i>						
—	×	—	×	—	+	—	+
	<i>vitality of fibre = seemine elujõud</i>		<i>the effect of realization = tõeluse tajumiseiga seotud jõupingutused</i>		<i>for a tumult of reflection = tormiliseks mõtiskeluks</i>		<i>the .. ferroor of ... protection = innukalt abivalmis</i>

(45). Vahel esineb ka vastupidine nähtus — tõlkimata võib jääda põhisona, kui see ei ole tähenduse kandjaks, vaid täidab ainult emotsionaalset funktsiooni: *that piano thing* (L 289) = *see klaver* (244).

Vahel esineb omapärane nähtus, kus epiteedi funktsioon ei lange nimisõnalisele eestäiendile, vaid põhisonale. Süntaktiline täiend muutub seega semantiliselt põhisonaks. Eesti keelde tõlkimisel kasutatakse sel juhul liitnimisõna: *around the silver whiteness of a birch-tree nymph* (MP 281) = *ümber hõbevalge kasepuu-nümfi* (250), või väljendatakse epiteeti kiillisandi abil: *to strange tree-stump fawns* (MP 281) = *kummalistele puutüvedele, faunidele* (250).

Kui epiteedi funktsioonis on põhisonale eessõnatult järgnev nimisõnaline täiend, siis võib sõnaühendi konstruktsioon jääda tõlkimisel muutumatuks: *your friend the Buccaneer* (MP 263) = *su sõber mereröövel* (237). Mõnikord lisatakse tõlkes ka võrdlusele viitav sõna: *of Man the possessive animal* (L 327) = *inimese kui omandit ihkava looma kohta* (269). Epiteedina kasutatavat kiillisandilist tagatäiendit tõlgitakse eesti keelde vahel ka eestäiendi abil: *Ferrand, the bird of passage* (IPh 107) = *rändlind Ferrand* (79). Stiililt on tõlge vähem emfaatiline kui originaal. Autori stiili edasiandmiseks võiks siin kasutada vastet: *Ferrand, see rändlind*, s. o. säilitada täiendi kiillisandiline asetus.

Inglise keeles on levinud omapärane stiilivahend — nn. süntaktiline epiteet.¹¹ See on stiilivõte, mille puhul sõnaühendi komponent, mis süntaktiliselt funktsioonilt on põhisonaks, esineb semantilisest aspektist vaadatuna epiteedi funktsioonis.¹² Süntaktilist epiteeti võib eesti keelde tõlkida väga mitmel viisil. Väljendusvormilt kõige lähemaks süntaktilise epiteedi edasiandmise viisiks, mille puhul põhisona ja täiend on samuti vahetatud nagu inglise keeleski, on liitsõna: *Swithin had called him in public «a little touting whipper-snapper of a parson»* (SS 97) = *Swithin oli avalikult nimetanud teda «väikeseks musteldajaks papikergatsiks»* (77); *a ghost of a piano* (SS 10) = *klaverivirastus* (6); *a mangled short cut of a game* (B 9) = *vigane mänguvärdjas* (12); *beneath this canopy of cloud* (P 18) = *pilve-baldahiini alla* (18).

Süntaktilisele epiteedile iseloomulikku põhisona ja täiendi vahetust on võimalik samuti säilitada, kasutades nimisõnalist täiendit seestütlevas käändes: *a young fool of a doctor* (Ch 292) = *mingi «noor doktorist narr»* (210); või põhisonale järgne-

¹¹ Nimetust «süntaktiline epiteet» kasutatakse paljude nõukogude keeleteadlaste töödes, nagu näiteks: И. Р. Гальперин, Очерки по стилистике английского языка, Москва 1958, lk. 140; М. Д. Кузнец, Ю. М. Скребнев, Стилистика английского языка, Ленинград 1960, lk. 16.

¹² Sama stiilivõte esineb ka teistes keeltes, vrd. näit. saksa keeles: *ein kleines Ding von Mädchen*, prantsuse keeles: *une drôle de femme*.

vat nimisõnalist täiendit olevas käändes: *what an amateur of a father he had been* (Ch 315) = *mäherdune asjaarmastaja ta isana oli olnud* (230).

Sageli antakse aga süntaktilist epiteeti eesti keeles edasi, loobudes inglise keele sõnaühendi komponentide süntaktilise ja semantilise funktsiooni vastuolust. Sellisel juhul võib põhisõna asendada vastavast nimisõnast tuletatud omadussõnalise täiendiga: *in the ghost of a smile* (MP 368) = *tontlikuks naeratuseks* (326). Sagedamini kasutatakse täiendina aga mõttele vastavat lihtomadussõna või kesksõna. Sellise tõlkimisviisi kasutamisega kaotab täiend epiteedi funktsiooni ja tõlge jääb stiililt vaesemaks originaalist: *in the eyes of ... her brute of a brother* (Ch 250) = *Holly toore venna silmis* (171); *a tantalising devil of desire* (P 232) = *piinav, kuri soov* (240); *that little slip of thing* (MP 38) = *toda pisitillukest olendit* (35); *a whipper-snapper of a young fellow* (MP 303) = *tühipaljas poisike* (269); *ghost of scent* (Ch 278) = *kujutletud lõhn* (197).

Kui sõnaühendi komponendil, mis süntaktiliselt funktsioonilt on täiendiks, puudub tähenduslik funktsioon, siis võib ta jääda tõlkes edasi andmata: *such a baby of a thing* (L 146) = *nii lapselik* (109). Võiks ka tõlkida: *selline laps*.

Kui tõlkes ei ole epiteeti võimalik säilitada, siis võib püüda seda asendada mõne teise stiilivõttega, nagu näiteks võrdlusega:

*... and the yellow-wheeled ... ja kollaste ratastega sõi-
chariot continued to roll ... duk aina edasi veeres ...
a little Flying Dutch- nagu väike Lendav Hol-
man of a cab* (Ch 297) *landlane* (215)

või metafoori abil:

*... A little day-dream of Väike päevane unenägu
a scent — illusory, sadden- oli see lõhn — petlik, nuk-
ing, silly* (Ch 278) *raks tegev, rumal* (197)

Eeltoodu põhjal võib öelda, et nimisõnalise epiteedi tõlkimise puhul ilmneb eriti kujukalt erinevus leksikaalsete ja struktuuriliste väljendusviiside vahel inglise ja eesti keeles. Epiteedi funktsioonis oleva nimisõnalise eestäiendi tõlkimisel vahetatakse enamasti täiend ja põhisõna või kaob sõnaühendi üks komponent hoopis.

Kui põhisõnale järgneva epiteedi funktsioonis oleva eessõnata täiendi edasiandmine ei valmista erilisi raskusi, siis nn. süntaktilise epiteedi tõlkimisel osutub stiilivahendi säilitamine sageli võimatuks ja autori mõte antakse edasi vähem emotsionaalsete vahenditega. Stiili säilitamise eesmärgil on vahel võimalik epiteeti asendada näiteks võrdluse või metafooriga.

Käesolevas lühiülevaates on püütud vaadelda ühte paljudest probleemidest, mis kerkivad esile ilukirjanduse tõlkimisel inglise

keelest eesti keelde. Ühtlasi peaks vastavate konstruktsioonide kõrvutamise antud kahes keeles pakkuma huvi ka tõlketeooria seisukohalt, kajastades erinevusi sõnade seostamisvõimaluste vahel erinevates keeltes.

KIRJANDUS JA KASUTATUD LÜHENDID

- B Galsworthy, J., *Beyond*. William Heinemann, London 1929.
Üle piiri. Tõlkinud A. Pärn. K/Ü «Loodus», Tartu 1937.
- Ch Galsworthy, J., *The Forsyte Saga*. Vol. II. *Indian Summer of a Forsyte*. In *Chancery*. Bernhard Tauchnitz, Leipzig 1926.
Forsyte'ide saaga II. Tõlkinud M. Sillaots. Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn 1960.
- DF Galsworthy, J., *The Dark Flower*. Penguin Books, N. Y. 1943.
Tume õis. Tõlkinud H. Kivisepp. K/Ü «Loodus», Tartu 1930.
- Ind Galsworthy, J., *Indian Summer of a Forsyte*. *The Forsyte Saga*. Vol. II. Bernhard Tauchnitz, Leipzig 1926.
Järelsruvi. Forsyte'ide saaga I. Tõlkinud M. Sillaots. Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn 1960.
- IPh Galsworthy, J., *The Island Pharisees*. Bernhard Tauchnitz, Leipzig 1913.
Saare variserid. Tõlkinud L. Anvelt, Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn 1961.
- L Galsworthy, J., *To Let*. *The Forsyte Saga* III. Bernhard Tauchnitz, Leipzig 1926.
Forsyte'ide saaga III. Tõlkinud M. Sillaots. Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn 1960.
- MP Galsworthy, J., *The Forsyte Saga*. Vol. I. *The Man of Property*. Bernhard Tauchnitz, Leipzig s. a.
Forsyte'ide saaga I. Tõlkinud M. Sillaots. Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn 1960.
- P Galsworthy, J., *The Patrician*, Bernhard Tauchnitz, Leipzig 1911.
Patriits. Tõlkinud M. Sillaots, K/Ü «Loodus», Tartu 1938.
- SS Galsworthy, J. *The Silver Spoon*. Bernhard Tauchnitz, Leipzig 1927.
Höbelusikas. Inglise keelest tõlkinud G. Pärn. K/Ü «Loodus», Tartu 1937.

ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА СВОБОДНЫХ АТРИБУТИВНЫХ СЛОВСОЧЕТАНИЙ С СУБСТАНТИВНЫМ ОПРЕДЕЛЕНИЕМ С АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА НА ЭСТОНСКИЙ ЯЗЫК

У. Лехтсалу

Резюме

Настоящая статья является частью более обширной попытки теоретического обобщения некоторых вопросов художественного перевода с английского языка на эстонский. Анализируются переводы произведений Дж. Голсуорси, так как язык этого писателя характеризуется богатым запасом слов и выражений, а также лаконичностью стиля, что предъявляет большие требования переводчику. Так как некоторые произведения Дж. Голсуорси изданы на эстонском языке более чем один раз с промежутком времени около двух десятилетий, то, сопоставляя два варианта перевода, можно судить о развитии переводческой работы за этот период. Ряд произведений писателя переведены одним из выдающихся эстонских переводчиков, М. Силлаотс.

Возможности перевода атрибутивных словосочетаний с субстантивным определением зависят от их структурно-семантических особенностей, а также от различия возможных сочетаний определения с определяемым словом в английском и эстонском языках.

В первой части работы рассматривается проблема перевода атрибутивных словосочетаний с препозитивным субстантивным определением. При качественных связях между определением и определяемым словом словосочетание может быть переведено при помощи сложного существительного или словосочетания с определением выраженным прилагательным. Другими способами передачи при качественных связях являются перестановка определения и определяемого слова, распространение определения дополнительными словами или же описательный перевод. При связях дополнения между членами словосочетания определением обычно служит существительное в родительном падеже. При адвербиальных связях субстантивное определение сохраняется и может быть выражено существительным в разных падежах.

Вторая часть работы посвящается проблеме перевода атрибутивных словосочетаний с постпозитивным субстантивным определением. При качественных и адвербиальных связях между определением и определяемым словосочетание может быть переведено на эстонский язык при помощи сложного существительного или словосочетания, определением которого является существительное в разных падежах. При качественных связях

субстантивное определение часто заменяется определением выраженным прилагательным. При связях дополнения члены словосочетания обычно перестанавливаются. Иногда вся атрибутивная конструкция заменяется глагольно-наречной группой. При сравнении рассматриваемых английских словосочетаний с их эстонскими эквивалентами можно увидеть тенденцию в эстонском языке заменять обстоятельственные связи и связи дополнения между определением и определяемым словом качественными связями.

В последней части работы рассматривается проблема перевода атрибутивных словосочетаний с субстантивным определением в функции эпитета. При переводе члены словосочетания обычно перестанавливаются, причем новый эпитет обычно переводится на эстонский язык при помощи существительного, обычно в элативе. Нередко препозитивный эпитет вообще не переводится.

Пути передачи так называемого синтаксического эпитета более разнообразны. Он может передаваться на эстонский язык при помощи сложного существительного или словосочетания, определение которого выражается существительным или прилагательным. В эстонском языке существует тенденция перестановки эпитета и определяемого слова, таким образом отменяя необычную связь между их синтаксическими и семантическими функциями. Часто определение теряет при переводе функцию эпитета. При невозможности передачи эпитета тем же стилистическим приемом иногда применяются другие стилистические приемы, как например сравнение, метафора и т. д.

PROBLEMS OF TRANSLATING FREE ATTRIBUTIVE WORD-COMBINATIONS CONTAINING A SUBSTANTIVAL ATTRIBUTE FROM ENGLISH INTO ESTONIAN

(Based on the Estonian Translations of J. Galsworthy's Novels)

U. Lehtsalu

Summary

Being based on an analysis of the Estonian translations of J. Galsworthy's novels, the present paper is a part of a more extensive work on the principles of translating fiction from English into Estonian. J. Galsworthy's works have been found especially suitable for the purpose by virtue of the rich vocabulary and laconic style of the author, which make great demands on

the translator. As some of J. Galsworthy's novels have been republished in Estonian after an interval of more than two decades, they offer ample possibilities for observing the gradual perfection of translation during the given period. A number of J. Galsworthy's novels have been turned into Estonian by one of our most prominent translators, M. Sillaots.

The ways of translating attributive word-combinations with a substantival attribute depend greatly on their structural-semantic peculiarities as well as on the differences in the possible relations between the head-word and the attribute in English and in Estonian.

The first part of the paper deals with the problem of translating attributive word-combinations with a prepositive substantival attribute. In the case of qualitative relations between the head-word and the attribute the word-combination can be rendered into Estonian either by means of a compound noun or a word-combination with an adjectival attribute. Transposition of the head-word and the attribute, extension of the attribute by some adjunct words and descriptive translation are also frequent. In the case of object relations between the components of the word-combination the substantival attribute is retained, being expressed by means of a noun in the genitive case. In the case of adverbial relations the substantival attribute is also retained, being expressed by means of a noun in different cases.

The second part of the paper is devoted to the problem of translating attributive word-combinations with a postpositive substantival attribute. With qualitative and adverbial relations between the head-word and the attribute, the word-combination can be rendered into Estonian by means of a compound noun or a word-combination containing a substantival attribute expressed by means of a noun in different cases. In the case of qualitative relations the substantival attribute is often replaced by an adjectival attribute. In the case of object relations the compounds of the word-combination are usually transposed. Sometimes the whole attributive construction is replaced by an adverbial one. When comparing the English word-combinations with their Estonian equivalents, one may notice a tendency in Estonian to replace adverbial and object relations between the head-word and the attribute by qualitative ones.

The last of the paper deals with the problem of translating attributive word-combinations containing a substantival attribute serving as an epithet. In this case the epithet and the head-word are usually transposed, the new attribute being rendered into Estonian by means of a noun, most frequently in the ellative case. Not infrequently, however, the epithet remains untranslated.

The ways of translating the so-called syntactical epithet are more varied. It may be rendered into Estonian either by means

of a compound noun or a word-combination containing a substantival or an adjectival attribute. As in the case of a prepositional attribute serving as an epithet there is a marked tendency in Estonian to transpose the epithet and the head-word, thus doing away with their unusual syntactical and semantic relations. Frequently, however, the attribute loses its function of an epithet. The epithet is often replaced by some other stylistic device such as a comparison, metaphor, etc.